

Asia: VN/35745/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle opintoetuslaiksi ja eräksi muiksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esityksen yleiset tavoitteet

Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry (SAKKI ry) kiittää lausuntopyyntöä ja lausuu seuraavaa:

SAKKI koki Orpon hallituksen tavoitteet opintotuen kokonaisuudistamiselle ajankohtaisina ja erittäin osuvina. Nyt lausunnoilla oleva esitysluonnos tuo kuitenkin hyvin ilmi, että täysipäiväinen opiskelu on mahdollista vain kymmenien tuhansien eurojen lainan avulla eikä opintorahan ostovoimaa vahvisteta. Opiskelijoiden velkaantuminen alkaa monesti jo oppivelvollisuuden aikana ja opintotuen lainapainotteisuuden jatkuessa yksittäisten opiskelijoiden lainamäärät kasvavat suuriksi. Tämä heijastuu myös siihen, kuinka paljon yhteiskunnan kulut lainatakauksista ja takaisinperimisestä ovat nousseet. Kaikki eivät selviä opintolainoista nykyiselläänkään.

SAKKI ry toteaa, että pirstaleiseen opintotuen kehittämiseen ei valitettavasti tullut tämän esityksen myötä kauan kaivattua kokonaisuudistusta. Ensisijaisten tavoitteiden toteuttaminen olisi vaatinut suurempaa uudistusta. Lisäksi tässä kokonaisuudessa jäi huomiotta hallitusohjelman tavoite selvittää myös oppisopimuskoulutusten ja opintotuen parempaa yhteensovittamista.

Oppisopimusopiskelijoiden toimeentulon taso ja jatkuvuus ovat hyvin erilaisia verrattuna aikaan jolloin voimassa olevat lait ovat valmisteltu.

Uudistus päätettiin toteuttaa kustannusneutraalisti lyhyellä aikavälillä ja SAKKI kokeekin, että samalla sillä sidottiin myös kunnianhimon taso uudistuksessa paljon aiottua alhaisemmaksi. Nyt tehtyjä muutoksia ei voi kutsua kokonaisuudistukseksi eikä näillä uudistuksilla vahvisteta riittävästi pienituloisten opiskelijoiden opiskelun aikaista toimeentuloa, ehkäistä riittävästi alaikäisten velkaantumista tai kannusteta kaikkia nuoria opiskelemaan.

Toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijat velkaantuvat yhä enenevässä määrin, samalla toisen asteen opiskelijat on suljettu opintolainahyvityskäytäntöjen ulkopuolelle. Näin toimimalla, kannustinelementit, velvollisuudet ja mahdollisuudet opiskeluun ovat hyvin erilaiset riippuen siitä, millaisen tulotason perheeseen lapsi tai nuori on syntynyt ja onko hänellä mahdollisuutta suorittaa oppivelvollisuus asuen perheensä kanssa. Yhä useampi ammatilliselta toiselta asteelta valmistuva on haavoittuvassa tilanteessa opintolainataakan, opintolainapainotteisuuden ja heikon työllisyystilanteen kanssa.

SAKKI haluaa myös kiittää oikeasuuntaisista toimista, kuten huoltajakorotuksen lapsikohtaisesta korotuksesta sekä opintolainan valtioneuvoston rajaamisesta. Verrattuna muihin pohjoismaihin, lasten lukumäärän huomioiminen on määrällisesti opintotuen suhteen pieni, mutta suunta on meistä oikea. Kannatamme niin ikään myös uuden opintoetuslain säätämistä, odotamme sen tuovan helpotusta opintoetuslain tulkitsemiseen ja täytäntöönpanoon.

2. Opintorahan, asumislisän ja opintolainan valtioneuvoston myöntäminen ja määrät

SAKKI pitää erittäin tärkeänä, että opintorahan indeksisidonnaisuus säilytetään, vaikka se onkin jäädytetty vuosille 2024–2027. Indeksit turvaavat opintotuen ostovoimaa ja mahdollistavat päätoimisen opiskelun, minkä vuoksi odotamme indeksikorotusten jatkuvan heti vuonna 2028. Lisäksi SAKKI pitää tarkoituksenmukaisena toisen asteen opintolainan jakamista neljään vuosittaiseen erään, sillä se ohjaa nuoria vastuulliseen taloudenhallintaan.

Oppimateriaalilisä ja tukijärjestelmän selkeyttäminen

SAKKI kannattaa oppimateriaalilisän poistamista uudistuksen yhteydessä. Pidämme kuitenkin harmillisena sitä, ettei vastaavaa summaa siirretty huoltajansa luona asuvien tai alaikäisten itsenäisesti asuvien opiskelijoiden opintorahan perusmäärään. Toisen asteen opintotuen on edelleen liikaa monimutkaisia portaita. Järjestelmän selkeyttämiseksi opintorahan enimmäismäärä tulisi yhtenäistää muiden opiskelijoiden kanssa, sillä saajien joukkoa rajataan jo valmiiksi vanhempien tulojen perusteella.

Huoltajien tulorajat ja perhemuotojen huomioiminen

SAKKI kiittää esitystä huoltajien tulorajojen sitomisesta palkkakertoimeen, mutta nostaa esille että jaamme SLL:n näkemyksen siitä, että kaikilta itsenäisesti asuvilta toisen asteen opiskelijoilta tulisi poistaa huoltajien tulojen vaikutus opintorahan määrään, jotta opintorahan ja asumislisän lisäksi nuoren ei olisi välttämätöntä hankkia palkkatuloja. Jaamme myös jo opintotuen uudistuksen yhteydessä nostamamme huomion siitä, että monilapsisissa perheissä tulorajojen tasoa olisi syytä arvioida uudelleen.

3. Opintotukeen oikeuttavat opinnot ja tukiaika muissa kuin korkeakouluopinnoissa

SAKKI ry kiittää siitä, että lainvalmistelussa on otettu huomioon mahdolliset tarpeet päivittää tutkintoa tai osaamista ammatillisen toisen asteen koulutuksessa ensimmäisen tutkinnon ja / tai oppivelvollisuuden jälkeenkin. Aikuiskoulutustuen poiston jälkeen on erityisen tärkeää, että koulutusjärjestelmässämme on edelleen mahdollista täydentää osaamistaan, uudelleen koulututtua tai vaihtaa alaa.

Vaikka rajaus tukikuukausiin on harmillinen, pidämme tukikuukausien määrää silti kohtuullisena.

SAKKI ry pitää myös SLL:n tapaan tärkeänä, että oppivelvollisuuden ja maksuttoman toisen asteen opintojen aikana opintotukiaika on sidottu opiskelun etenemiseen, jotta jokainen saisi toisen asteen tutkinnon suoritettua.

4. Opintotukeen oikeuttavat opinnot ja tukiaika korkeakouluopinnoissa

Ei lausuttavaa.

5. Huoltajakorotus

SAKKI ry kannattaa esitystä huoltajakorotukseen tehtävästä lapsikohtaisesta korotuksesta. Summa on pieni, mutta merkittävä kokonaisuudessa, jossa haluamme vahvistaa perheellistyneiden opiskelijoiden toimeentuloa. SAKKI ry haluaa kuitenkin huomauttaa, että huoltajakorotuksen määrä on tämänkin jälkeen merkittävästi pienempi kuin muissa Pohjoismaissa.

6. Oppivelvollisen erityinen asumislisä ja koulumatkatuki

Oppivelvollisten opintososiaalisten etuuksien parantaminen on välttämätöntä. SAKKI ry on nostanut koko opintotuen uudistusprosessin ajan esille oppivelvollisten haastavaa asemaa, joka korostuu erityisesti ammatillisen toisen asteen opiskelijoiden kohdalla. Ammatilliseen koulutukseen kohdistuneet leikkaukset ja uudistukset pitkällä aikavälillä ovat johtaneet siihen, että ammatillisen toisen asteen koulutusta on keskitetty. Ammatillisen toisen asteen koulutuksen perässä joutuu siis yhä useammin matkustamaan pidemmän matkan päähän tai joissain tilanteissa jopa muuttamaan. Tälläkin hallituskaudella on tehty muutoksia ammatillisen toisen asteen koulutuksen rahoitukseen, jotka tulevat näkymään pitkään koulutustarjonnassa ja koulutuksen saavutettavuudessa. Samaan aikaan nuorilla kuitenkin on oppivelvollisuus ja olemme tilanteessa, jossa jo väestörakenteenkin kannalta on kestävämpiä jos nuoret tippuvat koulutuspolulta.

SAKKI ry näkee, että majoitus- ja matkakorvauksen maksatuksen siirtäminen oppilaitoksilta Kelalle on kannatettava esitys ja selkeyttää järjestelmää tuensaajan näkökulmasta. 100 kilometrin matka tai kolmen tunnin matkustaminen päivittäin tuntuvat kuitenkin kohtuuttomilta edellytyksiltä korotetun

asumislisän ja viikonloppumatkatuen saamiselle. Pitkät välimatkat vaikuttavat vääjäämättä oppivelvollisten opiskelukykyyn ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, eikä niiden vaikutusarviointia ole juuri huomioitu.

SAKKI ry haluaa nostaa esille myös huolen siitä, ettei esitysluonnoksessa ole arvioitu tarjolla olevien asuntolapaikkojen lukumääriä. Tietojemme mukaan moni ammatillisen toisen asteen opetuksen järjestäjä on jo lakkauttanut omia asuntoloitaan, eikä opiskelija-asuntoja ole aina tarjolla riittävästi tarpeeseen nähden. Mahdollisen asuntolamajoittumisen lisääntyessä olisi syytä myös pohtia tämän majoitusjärjestelyn turvallisuutta alaikäisten oppivelvollisten kohdalla. Mikäli oppivelvollisilta edellytetään muuttoa opiskelupaikkakunnalle ja asuntolassa majoittumista, olisi ensisijaisen tärkeää myös ottaa kantaa siihen, miten asuntolamajoitus toteutetaan turvallisesti ja kuka siitä vastaa.

7. Opintolainan myöntäminen ja valtioneuvoston päätös

SAKKI ry kannattaa muutosta opintolainan valtioneuvoston päätöksen myöntämisen kieltämisestä alaikäisille, huoltajansa luona asuville opiskelijoille.

SAKKI ry on kuitenkin pettynyt hallituksen esitykseen, sillä koemme ettei esityksessä puututa riittävän kunnianhimoisesti kaikkien opiskelijoiden velkaantumiseen. Opiskelijat ovat pakotettu velkaantumaan osana heidän sosiaaliturvaansa, osa jopa alaikäisenä. On vaikeaa nähdä, miten tämä ei asettaisi nuoria keskenään eriarvoiseen asemaan. Kokonaisuudistuksessa olisi ollut mahdollisuus kehittää opintotukea kohti opintorahapainotteisuutta. Opiskelijoiden vaikeaa taloudellista tilannetta ei kuitenkaan huomioida, vaan velkaantumisen annetaan kasvaa. Etenkin oppivelvollisten tilanteessa opintotuki tulisi nähdä ensisijaisesti sosiaaliturvana, eikä koulutuspoliittisena työkaluna.

Hallituksen esitys sisältää ristiriitaisia tavoitteita: se lisää opiskelijoiden velkaantumispainetta, mutta pyrkii samalla hillitsemään sitä. Esityksen mukaan lainankäytön tulisi olla suunnitelmallista ja perheellisten sekä alaikäisten velkaantumista halutaan ehkäistä. Käytännössä monen opiskelijan on kuitenkin pakko nostaa opintolainaa täysimääräisesti toimeentulonsa vuoksi, ja tähän ohjaavat myös pankit. Lisäksi toisen asteen ammatilliset opiskelijat jäävät edelleen opintolainahyvityksen ulkopuolelle.

8. Luottolaitoksen velvollisuudet ja opintolainan takaisinmaksun vaatiminen

SAKKI ry näkee että esitetyt muutokset parantavat opintolainan turvallisuutta.

SAKKI ry kannattaa luottolaitosten uusia velvollisuuksia ja takaisinmaksun muutoksia, sillä ne parantavat opintolainan turvallisuutta. Koska opintolainaa on suunnattu myös oppivelvollisille, on ensisijaisen tärkeää että pankit viestittävät selkeästi korkoavustuksista ja maksujoustosta.

Esitetty yhden kuukauden ilmoitusaika lainan pääomittamisen päättymisestä ja takaisinmaksun alkamisesta on kuitenkin liian lyhyt. Suurten lainamäärien, korkeiden korkojen ja vaihtelevien palkanmaksupäivien vuoksi ilmoitusajan tulisi olla vähintään kaksi kuukautta.

9. Korkoavustus

SAKKI ry katsoo korkoavustuksen lyhentämisen neljään vuosipuoliskoon heikentävän opiskelijan asemaa tarpeettomasti. Pääomitusajan pidentäminen kahteen lukukauteen on sen sijaan kannatettava muutos.

10. Opintolainahyvitys

Opintolainahyvityksen suhteen SAKKI ry pitää edelleen epäoikeudenmukaisena sitä, että toisen asteen opiskelijat valmistuvat lähes kaikki tavoiteajassa, mutta eivät ole silti oikeutettuja opintolainahyvitykseen. Toisella asteella opintolainan käyttö ja tarve on lisääntynyt merkittävästi, joten tämä kannustin ja helpotus velkataakkaan kuuluisi myös toisen asteen opiskelijoille.

11. Takausvastuulaina ja sen perintä

SAKKI ry näkee, että on opintolainavelallisten aseman parantaminen on kannatettavaa. Opintolainataakasta ei saa tulla liian suurta riskiä. Toisaalta SAKKI ry haluaa myös muistuttaa, että riittävä toimeentulo opintojen aikana tukee myös kokonaisvaltaista hyvinvointia ja opiskelukykyä, joilla on suuri vaikutus paitsi osaamiseen mutta myös tulevaisuuden työkykyyn. Opintotuen uudistuksessa olisi ollut myös edellytykset pohtia, miten opiskelijoiden työkykyisyyttä ja hyvinvointia voidaan edistää opiskeluaikana riittävän toimeentulon näkökulmasta.

12. Muut liitelait

Ei lausuttavaa

13. Esityksen vaikutusarviot

SAKKI ry huomauttaa, että esityksen vaikutusarviot ovat vakavasti puutteelliset ja ulottuvat vain vuoteen 2030. Arvioista puuttuu kokonaan analyysi opintolainapainotteisuuden vaikutuksista opiskelijoiden talouteen ja hyvinvointiin. Etenkin pääkaupunkiseudulla pakollisista menoista (viitebudjeteista) on mahdotonta selviytyä ilman lainaa, mikä sotii päätoimisen opiskelun tavoitetta vastaan. Mahdollinen viitebudjettikin on toteutettu vain korkeakouluopiskelijoita koskien, joten toisen asteen opiskelijoiden toimeentuloon liittyvät vaikutusarviot loistavat poissaolollaan.

Esityksessä ei ole arvioitu suuren opintolainataakan pitkäaikaisvaikutuksia. Taloudellinen epävarmuus ja velkapelko vaikeuttavat tulevaisuuden suunnittelua, kuten ensiasunnon ostoa tai perheen perustamista; KOTT-tutkimuksen mukaan puolet opiskelijoista nimeää talouden lasten hankinnan esteeksi. SAKKI ry haluaa nostaa myös esille sen, että tässäkin uudistuksessa on jätetty selvittämättä myös se, miten kasvava opintolainataakka vaikuttaa vastavalmistuneiden halukkuuteen ja mahdollisuuksiin aloittaa yritystoimintaa. Mikäli haluamme lisätä yrittäjien ja

työpaikkojen määrää, voisi olla perusteltua myös pohtia kuka perustaa yrityksen yli 20 000 euron opintolainalla ja miten.

14. Muita huomioita

1. Koulutustason nostaminen ja nuorten kasvavat suorituspaineeet

Suomen virallisena tavoitteena on kohottaa väestön koulutustaso 60 prosenttiin. Tämän saavuttaminen edellyttää sitä, että ammatilliselta toiselta asteelta valmistuvat hakeutuvat nykyistä enemmän korkeakouluopintoihin. Edelleen opiskelupolut periytyvät yhteiskunnassamme voimakkaasti. Korkeakoulutukseen on houkuteltava nuoria yhä moninaisemmista lähtökohdista.

Nykymallissa opiskeluun kohdistuu kuitenkin kohtuuttomasti paineita, jotka alkavat jo peruskoulussa. Vuoden 2025 Nuorisobarometri osoittaa, että yli puolet nuorista kärsii opiskeluun ja kouluttautumiseen liittyvistä paineista. Opintovuosien pitäisi olla myös aikaa itsenäistymiselle, järjestötoiminnalle ja kansalaiskasvatukselle, ei pelkkää suorittamista. Opintotukijärjestelmän joustavuus vähentäisi tätä kuormitusta ja sallisi nuorille tilaa oman suuntansa etsimiseen. Tässä uudistuksessa joustavuus, toimeentulon turva ja lainapainotteisuuden vähentäminen eivät valitettavasti näyttäydy.

2. Opintotuen kokonaisuudistuksen valuviat ja velkapakko

Jotta koulutustasoa voidaan aidosti nostaa, on panostettava suoriin, rahamuotoisiin etuuksiin. Nykyisellään opintorahan ja asumislisän riittämättömyys sekä järjestelmän lainapainotteisuus karkottavat potentiaalisia opiskelijoita. Vaihteleva työllistymistilannekin vaikuttaa paljon siihen, miten opiskelijat kokevat että voivat pärjätä opintolainataakan kanssa valmistumisen jälkeen. Korkeakouluun siirtyminen ei houkuttele, mikäli muut sosiaaliturat tai työelämä takaavat paremman toimeentulon ilman pakollista velkaantumista.

SAKKI ry ilmaisee syvän pettymyksensä meneillään olevaan opintotuen kokonaisuudistukseen. Tiukka vaatimus kustannusneutraaliudesta teki todellisesta remontista mahdottoman ja käteen jäi vain muutama laastariratkaisu. Orpon hallituskauden merkittävimmät ja rajuimmat muutokset, kuten opiskelijoiden siirto opintotuen asumislisälle sekä lainatakauksen 200 euron korotus, onkin tehty tämän varsinaisen uudistushankkeen ulkopuolella. Uudistuksessa hukattiin tilaisuus rakentaa opiskelijoille vankka perusturva, joka mahdollistaisi kokopäiväisen paneutumisen opintoihin ilman jatkuvaa velkaantumista.

3. Tukiviidakko ja viestinnän haasteet

Uudistuksen toteutustapa luo myös käytännön ongelmia. Esitysten porrastetut ja vaihtelevat voimaantumisajat tekevät järjestelmästä sekavan ja synnyttävät epävarmuutta opiskelijoiden arjessa. Kelan ja muiden viranomaisten on kohdistettava nykyisille opiskelijoille poikkeuksellisen selkeää, toistuvaa ja suoraa viestintää tulevista muutoksista. Nuoria ei saa jättää yksin selviytymään monimutkaistuvassa tukiviidakossa.

4. Opintotukiasiain neuvottelukunta

SAKKI ry pitää SLL tapaan tärkeänä, että opetus- ja kulttuuriministeriössä on jatkossakin opintotukiasiain neuvottelukunta, joka voi evästä ministeriötä opintoetuuksien kehittämiseen liittyvissä asioissa. Neuvottelukunta toimii aiheen parissa työskentelevien keskeisten sidosryhmien kohtaamispaikkana ja tukijärjestelmän kehittämisalustana.

Lisätietoja:

Suvituuli Lundmark

Edunvalvonnan ja vaikuttamisen asiantuntija

suvituuli.lundmark@sakkiry.fi

p. 044 776 6048

Lundmark Suvituuli
Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry